

УДК 371.134

Ліана Бурчак, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри біології та основ сільського господарства
Станіслав Бурчак, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ДОСЛІДНИКА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена проблемі підготовки вчителя-дослідника у вищій школі. У даній публікації висвітлено етапи формування дослідницької компетентності майбутніх учителів (мотиваційний, аналітичний, змістовий, організаційно-діяльнісний, завершальний). Також представлено методичний супровід процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя, що включає спецкурс "Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності" (подано мету, завдання, тематичний план, структуру практичних розробок) та авторський методичний посібник "Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя".

Ключові слова: дослідницька компетентність, методичний супровід, спецкурс, навчально-методичний посібник, етап, засоби.

Табл. 1. Літ. 4.

Ліана Бурчак, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры биологии и основ сельского хозяйства
Станислав Бурчак кандидат педагогических наук,
доцент кафедры физико-математического образования и информатики
Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ-ИССЛЕДОВАТЕЛЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена проблеме подготовки учителя-исследователя в высшей школе. В данной публикации отражены этапы формирования исследовательской компетентности будущих учителей (мотивационный, аналитический, смысловой, организационно-деятельностный, завершающий). Также представлено методическое сопровождение процесса формирования исследовательской компетентности будущего учителя, который включает спецкурс "Подготовка будущего учителя к исследовательской деятельности" (подана цель, задания, тематический план, структура практических разработок) и авторское методическое пособие "Формирования исследовательской компетентности будущего учителя".

Ключевые слова: исследовательская компетентность, методическое сопровождение, спецкурс, учебно-методическое пособие, этап, средства.

Liana Burchak, Ph. D. (Pedagogy) Docent of Biology and Agriculture Groundings Department
Stanislav Burchak, Ph. D. (Pedagogic) Docent of Physical and Mathematical Education and
Informatics Departament
Hlukhiv National Pedagogical University by O. Dovzhenko

EFFECTIVE WAYS OF TRAINING THE TEACHER-RESEARCHER AT HIGHER SCHOOL

The article is devoted to the problem of preparation of the teacher-researcher at higher school. The stages of forming of research competence of future teachers are reflected in this publication (motivational, analytical, semantic, finishing). Methodical accompaniment of process of forming of research competence of future teacher as aggregate of various forms, technologies, procedures, measures which provide preparation of teacher-researcher is also presented. He includes the special course "Preparation of future teacher to research activity" (a purpose, task, thematic plan, structure of practical developments, is given) and author methodical manual of "Forming of research competence of future teacher" which consists of two sections (theoretical and practical). Essence of research competence is exposed in him, certainly its structure, grounded place scientifically research works in the process of preparation of future teacher. Practical materials are presented for students in relation to forming of them research competence.

Keywords: research competence, methodical accompaniment, special course, manual, stage, facilities.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Формування творчої особистості, що поєднує в собі міцні, глибокі знання, стає необхідною умовою оновлення соціуму і

важливою рисою сучасного освітнього процесу. Реформування вищої освіти в Україні передбачає нові підходи до підготовки студентської молоді в університетах. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначені Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національною доктриною розвитку освіти.

Серед найголовніших – вимоги розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати власну діяльність на вдосконалення навчально-виховного процесу шляхом запровадження у практику нових досягнень наукової та технічної думки. Існування людини в наш час розглядається вченими у тісній взаємодії соціалізації і самовиховання: “як і при яких умовах забезпечити своє власне самовдосконалення, розвиток і реалізацію потенційних можливостей, що закладені в природі людини... яким чином удосконалити природу “в собі” і “для себе”, але також і для “суспільства”, бо живемо в певному соціумі, творимо його, відчуваємо його вплив і відповідальність за нього” [2, 5].

Неодмінною умовою виконання поставлених завдань є широке залучення студентів вищих педагогічних закладів до науково-дослідницької роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя. Формування у випускників вищих навчальних закладів освіти вмінь та навичок дослідницької діяльності розглядаємо як одне з основних завдань підготовки майбутнього вчителя. Освіченість, знання і вміння використати їх на практиці в ринкових умовах розглядають як засіб для конкурентоздатної діяльності, для утвердження особистості в житті [4, 81].

У свою чергу, розвиток науки у вищій школі передбачає підвищення якості підготовки спеціалістів, здатних після закінчення навчання самостійно вирішувати серйозні наукові завдання, йти у рівень з передовими ідеями теорії і практики в умовах суспільних змін.

Тому саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам “смак” до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно з метою формування в них дослідницької компетентності як необхідної умови успішної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Підготовку майбутнього вчителя до дослідницької діяльності розглядали Г.Т. Кловак, М.О. Князян, О.С. Обухов,

А.М. Подд’яков, О.І. Савенков та ін. Певні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя розглядаються в працях В.В. Ачкана, О.М. Бабенко, О.А. Блажка, Н.М. Буринської, Л.П. Величко, І.П. Воронікова, М.С. Голованя, А.К. Грабового, Н.І. Лукашової, О.С. Максимова, С.А. Ракова, Ю.А. Романенко, П.В. Самойленка, В.І. Старости, С.В. Стрижак, Н.Н. Чайченко, Н.І. Шиян, О.Г. Ярошенко та ін. Попри здобутки, що досягнуті в теорії та педагогічній практиці, процес формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя у вищій школі розроблений частково, а саме, відсутній єдиний підхід щодо розуміння сутності дослідницької компетентності, її компонентних складників тощо.

Свідченням цього є наявність гострих соціально-педагогічних протиріч між: соціальною потребою підготовки фахівців у системі вищої освіти, які володіють дослідницькою компетентністю та недостатньою спрямованістю процесу навчання на розвиток їх дослідницького потенціалу; дослідницьким потенціалом професійно-орієнтованих дисциплін у ВНЗ та недостатнім спрямуванням їх вивчення на формування дослідницької компетентності майбутніх учителів; необхідністю розробки й обґрунтування цілеспрямованого процесу підготовки майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах освіти до дослідницької діяльності та його відсутністю [3].

Формування мети статті (постановка завдання). Розглянути певні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя у вищій школі; узагальнити результати експериментальної роботи із запровадження запропонованого методичного супроводу в освітній процес вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Навчальний процес у вищих навчальних закладах освіти – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти. Він охоплює всі компоненти навчання: учасників навчального процесу (викладачів, студентів), принципи, засоби, форми і методи навчання. Але, слід зазначити, що не будь-яке навчання створює максимально сприятливі умови для розвитку особистості. Потрібний ретельний добір змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання, щоб забезпечити ці умови. Тобто розробки і обґрунтування потребує методичний супровід

процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя у вищій школі.

На основі аналізу наукових праць В. Богословського, О. Козакової, В. Кременя, Н. Рибникової та ін., методичний супровід розглядаємо як сукупність різноманітних форм, технологій, процедур, заходів, які забезпечують підготовку вчителя-дослідника [1].

Процес формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя в системі вищої освіти, у рамках нашого дослідження, проходив поетапно і включав п'ять етапів: мотиваційний, аналітичний, змістовий, організаційно-діяльнісний, завершальний. На кожному з указаних етапів діяльність викладача і студентів визначалася метою, змістом діяльності, умовами успішності й очікуваним результатом.

Так, на мотиваційному етапі розроблено й використано в процесі навчання і в позааудиторній роботі матеріали цікавого, пошукового, проблемного, дослідницького характеру, проведено екскурсії в лабораторії, музеї університету, залучено студентів до участі в позакласних заходах на педагогічну й спеціальну (за певним навчальним предметом) тематику.

На аналітичному етапі проаналізовано вимоги до рівня формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя; визначено дослідницькі знання й уміння; здійснено прогноз результатів дослідницької діяльності студента.

На змістовому етапі зроблено аналіз і відбір програмного та додаткового матеріалу для проведення науково-дослідницької роботи з психолого-педагогічних та фахових дисциплін; складання тематики курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт.

На організаційно-діялісному етапі студенти залучалися до виконання пошуково-дослідницьких завдань з психолого-педагогічних та фахових дисциплін.

На завершальному етапі виявлено динаміку рівнів сформованості дослідницької компетентності студентів та чинники, що вплинули на зміну рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх учителів.

До засобів формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя нами віднесено: лекції та лабораторно-практичні заняття з проблем організації наукових досліджень, самостійна робота студентів; педагогічна практика; пошуково-дослідницькі завдання; спецкурс "Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності", авторський методичний посібник "Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя", науковий

проблемний гурток, курсові, бакалаврські, дипломні, магістерські роботи з психолого-педагогічних і фахових дисциплін тощо.

Спецкурс "Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності" віднесено нами до варіативної частини навчального плану професійної підготовки студентів у вищій школі. Основною метою вказаного вище спецкурсу є формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя, що сприяє, на нашу думку, його ефективній професійній діяльності. У ході розробки навчальної програми, тематичного плану спецкурсу враховано дані констатувального експерименту, за якими у значній кількості майбутніх учителів спостерігається відсутність стійкого інтересу до дослідницької діяльності, хоча респонденти вказують на її обов'язковість; не всі вміють здійснювати науковий пошук; значна кількість майбутніх фахівців лише епізодично володіє дослідницькими вміннями та чітко не усвідомлює їх значення для подальшої професійної діяльності.

Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності з психолого-педагогічних та фахових дисциплін передбачала активну участь студентів у різних формах науково-дослідницької діяльності (написання рефератів, участь у науковому гуртку, складання тез, конспектів, розробка проектів, виконання експериментів (дослідів), анотування наукових джерел, написання наукових статей, виконання випускних робіт тощо).

Згідно з вимогами кредитно-модульної системи спецкурс містить 2 модулі (72 години), що об'єднують: аудиторні заняття, самостійну роботу (в т.ч. підготовка до підсумкового контролю), індивідуальну роботу студентів, контроль (модульний контроль, залік), 36 годин – аудиторні. Вивчення спецкурсу "Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності" передбачено навчальним планом на 8 семестр.

Програма спецкурсу складається з двох розділів. Перший розділ "Поняття дослідницької компетентності майбутнього вчителя" знайомить студентів з поняттями "компетенція", "компетентність", "професійно-педагогічна компетентність вчителя"; розкриває сутність поняття "дослідницька компетентність майбутнього вчителя", її структурні компоненти (компонентні складники) та особливості; визначає місце науково-дослідницької роботи студентів у формуванні їх дослідницької компетентності. Другий розділ "Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя в процесі навчання у вищій школі" містить практичні

ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ДОСЛІДНИКА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

розробки щодо підготовки студентів до дослідницької діяльності у вищій школі, а саме пошуково-дослідницькі завдання з психолого-педагогічних і фахових дисциплін та методичні блоки для розв'язання цих завдань, тематику курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських робіт.

Мета спецкурсу: розкрити суть дослідницької компетентності майбутнього вчителя, визначити її структуру; обґрунтувати місце науково-дослідницької роботи в процесі підготовки вчителя-дослідника.

У дослідженні обґрунтовано такі завдання спецкурсу: ознайомити майбутніх учителів з поняттям дослідницької компетентності вчителя,

її особливостями; розкрити сформувані дослідницькі знання, уміння, цінності, спрямовані на формування в майбутнього вчителя дослідницької компетентності; ознайомити місце науково-дослідницької роботи студентів у підготовці майбутнього вчителя-дослідника; залучити студентів до виконання науково-дослідницької роботи за допомогою системи пошуково-дослідницьких завдань з психолого-педагогічних та фахових дисциплін. Тематичний план спецкурсу "Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності" представлено в табл. 1.

Навчально-методичний посібник "Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя" став значним доповненням вищезгаданого

Таблиця 1.

Тематичний план спецкурсу

№ п/п	Назви тем та змістових модулів	Заг. к-сть	Самостійна робота	Аудит. заняття		ІРС
				Лекції	Практ.	
Поняття дослідницької компетентності майбутнього вчителя						
1.	Поняття “компетенція”, “компетентність”, “професійно-педагогічна компетентність майбутнього вчителя”. Структура професійно-педагогічної компетентності вчителя.	6	1	2	2	1
2.	Поняття дослідницької компетентності майбутнього вчителя, як педагогічна проблема. Структурні компоненти дослідницької компетентності, їх характеристика. Особливості дослідницької компетентності майбутнього вчителя.	6	1	2	2	1
3.	Місце науково-дослідницької роботи студентів у процесі формування їх дослідницької компетентності.	6	1	2	2	1
4.	Аналіз сучасного стану підготовки майбутнього вчителя до дослідницької діяльності.	6	1	2	2	1
Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя						
5.	Науково-дослідницька робота студентів I курсу навчання. Лабораторні та практичні заняття з елементами дослідження. Реферування в процесі підготовки студента у вищій школі. Тези та конспектування в процесі підготовки студента. Науковий гурток, його суть та значення в процесі підготовки студента у вищій школі.	15	5	2	4	4
6.	Особливості науково-дослідницької роботи студентів II курсу навчання. Проектна діяльність студента у процесі навчання у ВНЗ. Олімпіади та конференції в процесі підготовки студента. Місце анотування у підготовці студента.	14	4	2	4	4
7.	Особливості науково-дослідницької роботи студентів III–V курсів. Курсова і бакалаврська роботи в системі науково-дослідницької роботи студента. Наукова стаття та її місце у підготовці майбутнього фахівця. Педагогічна практика у науково-дослідницькій роботі студента. Дипломна і магістерська робота – форми науково-дослідницької роботи студентів.	19	5	2	6	6
	Усього	72	18	14	22	18

спецкурсу. Він складається з двох розділів (теоретичного та практичного). У ньому розкрито сутність дослідницької компетентності; визначено її структуру, обґрунтовано місце науково-дослідницької роботи в процесі підготовки майбутнього вчителя. Представлено практичні матеріали для студентів щодо формування їх дослідницької компетентності. Основу посібника складають: комплект пошуково-дослідницьких завдань для студентів із різних форм науково-дослідницької роботи психолого-педагогічного й фахового спрямування та методичні блоки, що допомагають студентам у виконанні даних завдань.

Кожна практична розробка до формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя мала таку структуру: *тема практичної розробки*, що спрямовує студента на певний напрям діяльності; *питання для обговорення* згідно з темою, що дозволяють студенту змістовно опанувати проблемою дослідження, виділити головне, систематизувати матеріал тощо; *контрольні та тестові запитання* до теми, що спрямовані на перевірку навчальних досягнень студентів та їх якості; *пошуково-дослідницькі завдання* для студентів, що дозволяють, по-перше, виявити вихідний рівень сформованості дослідницьких умінь студентів; по-друге, вони спрямовані на роз'яснення викладачем значення проведення наукових досліджень і набуття відповідних дослідницьких умінь, застосування їх у нових і нестандартних ситуаціях, закріплення сформованого вміння, перетворення його в звичку та навичку самостійно застосовувати його в щоденній діяльності; по-третє, здійснювати оперативний контроль за ходом формування дослідницьких умінь студентів; *очікуваний результат* для студентів, що виявляє певний рівень дослідницької компетентності студента – майбутнього вчителя.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Впровадження методичного супроводу процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя сприяє ефективній підготовці вчителя-дослідника. Водночас відзначимо, що представлений методичний супровід потребує подальшої розробки, зокрема програмних педагогічних засобів, підручників і посібників на електронних носіях, що забезпечують викладання спецкурсу “Підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності”.

1. Богословский В. Научное сопровождение образовательного процесса в педагогическом университете: методологические характеристики. – СПб., 2000. – 141 с.

2. Бойко А.М. Педагогічна система “методологія – теорія – практика” / А.М. Бойко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2007. – Вип. 5 (57). – С. 5 – 19.

3. Бурчак Л.В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії в системі вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.В. Бурчак. – Полтава, 2011. – 20 с.

4. Петренко В.В. Лабораторні заняття як організаційна форма експериментальної підготовки студентів-першокурсників біологічного факультету [Електронний ресурс] / В.В. Петренко // Вісник Запорізького національного університету – 2008. – № 1. – С. 208 – 211. – Режим доступу до журналу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vznu/ped/2008_1/vypusky/2008-26-06/petrenko.pdf

Стаття надійшла до редакції 16.09.2014

“В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля”.

Тарас Шевченко
Пророк України

“Історія мого життя складає частину історії моєї Батьківщини”.

Тарас Шевченко
Пророк України

